
**MĂNĂSTIREA CISTERCIANĂ DE LA CÂRȚA.
CERCETĂRI ARHEOLOGICE DE SALVARE (2009 ȘI 2011)**

PETRE MUNTEANU-BEȘLIU
Muzeul Național Brukenthal – Sibiu

**THE CISTERCIAN MONASTERY FROM CÂRȚA. ARCHAEOLOGICAL RESEARCHES FOR
PRESERVATION (2009 AND 2011)**

ABSTRACT

The study presents information from the 1981-1985 archaeological excavations from Cârța Cistercian monastery, archaeological find unpublished till now, the results of archaeological rescue excavations from 2009 and the observations from 2011 mechanic excavation.

The systematic archaeological excavations from 1981-1985 uncovered the traces of a stone underground structure, named by the archaeologists Church 1, the first construction of the Cistercian monks. The 1270-1272 coins prove that the late church of the monastery dated from that time.

In 2009 the traces of a little rectangular stone construction was found near by, above the traces of a wooden-clay construction. Both were burnt, as the documents about the struggles in the 13th -15th century mentioned.

Cuvinte cheie: Cârța, mănăstire, cistercieni, cercetări de salvare, descoperiri arheologice.

Keywords: Cârța, cistercian monastery, researches from preservation, archaeological discoveries.

La solicitarea Primăriei Cârța, Muzeul Național Brukenthal din Sibiu a încheiat un contract pentru asistență arheologică la săpătura de canalizare din perimetrul de protecție al Mănăstirii Cisterciene. Anterior încheierii contractului, constructorii au atins, fără a distruge, fundații din piatră și au răscolit schelete în apropierea mănăstirii.

Prima intervenție pe șantier a fost făcută de arheologii Adrian Georgescu și Gheorghe Natea. Ei au dezvelit un segment din zidăria din piatră și au recuperat material arheologic: un capac de oală și fragmente de lut ars.

Terenul din proximitatea bisericii luterane, de fapt corul bisericii claustrului cistercian, a fost intens cercetat arheologic. Cercetarea arheologică sistematică din 1981-1985 nu a fost publicată *in extenso*. Materialul arheologic se află în colecțiile Muzeului Brukenthal. El cuprinde 5 monede, vârfuri de săgeată, piese de inventar gospodăresc, piese de podoabă și accesorii de îmbrăcăminte, fragmente ceramice medievale și moderne, fragmente din vase din sticlă.

Rapoartele anuale au întinderea unor rezumate, iar un articole scris mai aproape de zile noastre cuprinde informații generale despre săpătura arheologică¹.

Prin bunăvoința arh. Emil Crișan am recuperat transcrierea dactilografiată a carnetului de șantier, care va fi depusă, împreună cu schițele realizate acolo, în arhiva Casei Teutsch² (Planșele I - II).

Dintre piesele arheologice recuperate în săpătura sistematică doar monedele au fost publicate³. Cea mai importantă piesă este moneda din perioada lui Ștefan V -banul Joachim Pectari (1270-1272) - T 9744 *denarius pro Sclavonia*, descoperită pe pavajul din cărămizi al corului bisericii (Fig. 12).

În funcție de situația din teren și importanța sitului arheologic ne-am propus trei obiective: relevarea structurilor de zidărie afectate de săpătura mecanică, asistența arheologică la săpătura mecanică și, cel mai important obiectiv, un sondaj arheologic în terenul care a adăpostit structurile de zidărie și scheletele umane. Sondajul s-a desfășurat în curtea mănăstirii, la nord de ea, în vecinătatea drumului afectat de săpătura de canalizare (Planșele III, IV, Fig. 1-3).

În urma intersectării unor vestigii istorice, traseul șanțului de canalizare din 2009 a fost deviat spre nord, astfel că am putut dezveli traseul zidurilor din piatră, releva *in situ* un schelet și urmări depunerile stratigrafice. Groapa excavatorului a lăsat să se vadă structuri de zidărie pe direcția nord-sud și est-vest. Săpătura a depășit lungimea laturii est-vest, dar zidul nord-sud intra în grădina casei parohiale. Zidurile au fost degajate până la talpă, astfel că a ieșit la iveală structura din pietre cioplite. Zidul a fost acoperit de un strat superficial de incendiu și de substrucția drumului asfaltat. Pietrele din segmentul dinspre sud al laturii estice au fost scoase anterior, locul lor fiind luat de schelete. Săpătura mecanică răscolise două morminte, iar un al treilea, păstrat pe latura de sud a gropii excavatorului, a fost relevat.

Sub talpa zidului din piatră de la sud a fost observat un strat de incendiu. Urmele incendiului nu au rămas pe malul de vest al gropii de excavator care a depășit perimetrul zidurilor. Sub stratul de incendiu se aflau depuneri aluvionare.

Materialul arheologic a constatat dintr-un fragment de capac de oală, bucăți de lut ars și fragmente de monede găsite în poziție secundară. Din săpătura de excavator a fost scos la iveală un fier de plug.

Am urmărit în întregime săpătura excavatorului în dreptul grădinii parohiale, până la clădirea școlii evanghelice. Numai în zona zidurilor deja menționate a fost vizibil un strat consistent de incendiu sub cel de construcție. În solul viu-pietriș adus de râu a fost observată o groapă (de par?). Într-un singur loc am văzut pietre din pavajul drumului medieval.

Cu acordul preotului paroh și cu forța de muncă pusă la dispoziție de șantierul comunei am practicat două casete arheologice în grădina casei parohiale (Fig. 1). În urma săpăturii excavatorului și a sondajelor arheologice au ieșit la iveală fundațiile unei construcții de plan pătrat pe direcția est-vest, care măsoară în exterior 5 m. Zidurile au 70 cm lățime. Pătratul nu se închidea spre vest. Latura de nord prezenta un „pinten” în extremitatea vestică, spre interior. Colțurile exterioare, vizibile, ale construcției, erau ușor rotunjite. Zidurile au fost alcătuite din pietre cioplite, cele ce formau talpa de dimensiuni mai mari.

Construcția din material durabil a intersectat un strat de incendiu și a fost suprapusă de un alt strat de incendiu mai consistent spre nord. Nivelul de construcție este evidențiat de un strat distinct și relativ gros de nisip și var care se întinde pe o suprafață de 30-40 cm de la zidul din piatră.

Solul viu este alcătuit din pietriș și nisip suprapus imediat de arsura primelor construcții din material durabil.

Gropile de morminte au intersectat nivele de depunere și de arsură până la solul viu. Morții au fost depuși în poziție est-vest. Există un singur caz de intersectare a trei morminte. Câteva gropi au afectat sau au fost așezate lângă fundațiile din piatră (Fig. 2).

OBSERVAȚII ARHEOLOGICE ÎN CURTEA MĂNĂSTIRII.

Săpăturile mecanice comandate în 2011 de parohia evanghelică din Cârța în curtea mănăstirii au scos la iveală urmele a două ziduri paralele, aflate la 5 m unul de altul, urmând un traseu cu direcția nord-sud (Fig. 4). Stratul de construcție s-a păstrat la -0,40 m față de solul actual. Sub talpa zidurilor am observat pietriș galben. Zidul exterior de la vest avea lățimea de 0,90 m cu talpă la -0,90 m.

La 9 m vest de zidul în discuție se aflau resturile unei construcții din pietre, cărămizi și chirpici adâncite până la -1,10 m. Pe fundul amenajării a rămas un strat de arsură gros de 0,10 m.

CONSIDERAȚII FINALE.

Urmele arheologice relativ modeste ca întindere și consistență, dar sugestive stratigrafic, descoperite în 2009, au beneficiat de un cumul de analize arheometrice (vezi Anexele). Ele pot fi cronologic și morfologic înțelese numai în contextul descoperirilor arheologice mai vechi, al documentelor de arhivă. Condiția cercetării unei suprafețe mai extinse se impune încă.

Chiar dacă rezultatele arheologice recompun o realitate istorică fragmentară, ies în evidență unele concluzii puțin contestabile. În nici o săpătură arheologică sau mecanică întreprinsă până acum la limita presupusului teritoriu al comunității cisterciene nu s-au observat urmele unui val de pământ în jurul abației. Zona inundabilă din jurul abației, la est, nord și sud, nu necesita o amenajare defensivă de acest fel. Oricum, primele construcții nu presupun o așezare complexă, solidă, de lungă durată.

Fundațiile din piatră dezvelite în 2009 aparțineau unei construcții de plan pătrat. Prin structura mai puțin îngrijită a zidului și folosirea unor fragmente de cărămizi între rosturile pietrelor, fundațiile dezvelite în 2009 sunt diferite de cele atribuite **bisericii 1**, aflate sub zidurile sacristiei de la nordul bisericii cisterciene. Construcția din piatră recent cercetată a suprapus nemijlocit una din material perisabil -bârne din lemn luate-, ambele construcții fiind incendiate. Urmele de arsură s-au păstrat pe o suprafață redusă, care ilustrează într-o oarecare măsură mărimea construcției din lemn.

În săpătura sistematică din 1982-1985, nu a fost surprins un nivel masiv, timpuriu, de incendiu, nici un nivel de construcție, ceea ce ridică semne de întrebare asupra posibilei funcționări a primei biserici și chiar a funcționalității sub construcțiilor.

Direcția și locul construcției dezvelite în 2009 sunt ușor diferite de cele ale bisericii actuale. Orientarea cu câteva grade spre nord a construcției dezvelite în 2009, în cazul acceptării ipotezei unei capele, este greu de explicat dacă ambele biserici au fost închinare Maicii Domnului. Pe de altă parte, îngroșarea evidentă a zidăriei la capătul vestic al segmentului de nord al construcției, spre interior, se poate pune pe seama unei baze pentru un arc de triumf. Fundațiile dezvelite și din fericire puțin afectate de intervenții ulterioare sugerează o construcție neterminată ca și ipotetica primă biserică aflată la sud.

Oricum, suprapunerile construcțiilor și ale incendiilor sunt contextuale evoluției tumultuoase a comunității cisterciene. Clădirile claustrului cistercian cunoscut și construcția de la

nord de el nu au fost relaționate stratigrafic, așa că relația cronologică poate fi doar intuită. Este de subliniat însă că terenul actualei construcții cisterciene este puțin mai ferit de albia inundabilă a Oltului.

Cimitirul este ulterior acestei ultime etape de construcție din piatră. Prezența masivă a scheletelor de femei demonstrează că el a funcționat după alungarea călugărilor ca un cimitir comunal.

Cercetarea arheologică sistematică a rămas tributară curții și anexelor vestice ale claustrului. Observațiile arheologice recente au arătat închiderea curții spre vest cu un zid dublu, ce forma un portic. Anterior, s-a menținut doar existența unui simplu zid de închidere⁴. La vest de zidul de închidere al curții mănăstirii, acolo unde terenul a permis lucrări de amenajare, au fost ridicate anexe gospodărești. Interesante ar fi mai multe detalii arheologice despre ele.

Importanța istorică și turistică⁵ a sitului arheologic îndreptățește propunerea de a marca *in situ* fundațiile din piatră dezvelite la limita grădinii parohiale. La amenajarea parcului din apropiere, administrația comunală ar trebui să țină seama de valoarea istorică a sitului identificat. Pe de altă parte, așa cum arăta și Herman Fabini⁶, inițiatorul cercetării arheologice din 1981, cunoașterea comunității cisterciene este departe de a fi finalizată, rămânând în afara cercetării curtea și terenul de la vestul claustrului, teren aflat în administrarea parohiei evanghelice, sensibilă la asemenea inițiative. Pentru vizitatorii destul de numeroși astăzi, chiar dacă locul este la periferia rutelor turistice bine cunoscute, ar fi un motiv suplimentare de atracție.

MATERIAL ARHEOLOGIC DESCOPERIT ÎN PERIOADA 1981-1985.

Prescurtări: L -lungimea; l -lățimea; Gr -grosimea; D -diametrul (exterior).

Rotiță de pinten: D 4,1 cm; S VIII, m 31, -0,50 m; 1983, A. 9720.

Fragment de cercel: D 2,5 cm; S V, m 2, -1,35 m, 1983, A 9741.

Vârf de săgeată cu două aripi: L 6,2 cm; D peduncul 1,3 cm; 1984; A 9726 (Fig. 9).

Fragment de cheie: L 7 cm; SIV, m 2, -1,20 m, 1982, A 9716 (Fig. 5).

Inel din argint aurit: pe chaton a fost realizat un ornament format dintr-o floare centrală, stilizată, circumscrisă în două cercuri de perle concentrice. La legătura cu veriga se vede o floare stilizată. D 1,8 cm; 1983; A 9740 (Fig. 11).

Vârf de săgeată: L 6,1 cm; l 2,3 cm; SV, -1,27 m (din umplutura lui M 20); A 9715.

Cuțitoaie: L 21 cm; l 2,5 cm; Gr 1,3 cm; S V, m 4, -0,30 m, 1982, A 9717 (Fig. 8).

Scoabă: L 9,6 cm; l 3,8 cm; S XXXI, m 5-6, -0,10 m, 1985, A 9734.

Idem: L 8,1 cm; l 1 cm; S XXXI, m 5-6, -0,10 m; 1985, A 9734.

Fragment de farfurie sgrafitată: D fund 0,10 m, A 9737.

Burghiu: L 15 cm; S V, m 4, -0,30 m; 1982, A 9717 (Fig. 6).

Vârf săgeată cu două aripi: L 2,1 cm D peduncul 1,4 cm; S V, m 4, -0,30 m 1982, A 9717.

Mâner cuțit: L 8,2 cm; 1984, A 9726.

Țeavă?? D 2 cm; L 2,4 cm; S XXI, m 1, -1,20 m 1985; A 9731.

Idem: D 1,5 cm; L 2,3 cm; S XXI, m 1, -1,20 m 1985, A 9731.

Idem: D 1,6 cm L 1,7 cm; SXXI, m 1, -1,20 m, 1985, A 9731.

Bolț de arbaletă: L 8 cm; D peduncul 1,5 cm; S IX, -0,60 m, 1984, A 9742 (Fig. 10).

Idem: L 8 cm; D peduncul 1,4 cm; S IX, -0,60 m, 1984, A 9742 (Fig. 10).

Fragment de potcoavă: l 1,7 cm; S XXXI, m 7, -0,65 m, 1985, A 9736.

Fragment de cuțit? L 1,9 cm; l 4,2 cm; S?, m 3, -1,35 m, 1985, M 9733.

Nasture din bronz? D 1,8 cm; S XXX, m 5, -1,50, 1985, A 9727.

Cataramă din fier: L 7,1 cm; l 5,6 cm; S VIII, m 4, -0,40 m, 1983, A 9743 (Fig. 7).

Cârlig: S V, m. 1, -0,15 m; 1982, M 9276.

Frigăruie? SV, m 1; -0.15 m; 1982; M 9275.

Materialul arheologic mai conține: cuie și piroane (A 9711a, A 9732, A 9726, M 9280), fragmente de cahle cu ornamente vegetale (A 9728, A 9714), fragmente ceramice medievale (A 9713, A 9722, A 9723, A 9725), fragmente ceramice moderne (A 9712, A 9721, A 9724 A 9729 A 9737, A 9738, A 9739), fragmente de vase din sticlă (A 9711- SI, m 1-5, -0,10 - -0,20 m, 1981, A 9719, împreună cu ceramică modernă, A 9735).

MATERIALUL ARHEOLOGIC DESCOPERIT ÎN 2009.

Fragmente de monede: cupru; ilizibile; săpătură mecanică.

Cuie din fier: au fost recuperate 85 cuie și fragmente de cuie de coșciug de lungime de aproximativ 4,3 cm - 10,5 cm, descoperite în grădina bisericii parohiale la -1,10 – -1,20 m; M 9246.

Fier de plug; săpătură mecanică în drum; L 72 cm, M 9245.

Fragment de cahă figurativă (scena: *personaj cu halebardă pe umăr*); C2; -0,80 m, M 9251.

Fragment de cahă figurativă (scena nu se poate recunoaște): C1; -0,70 m.

Fragmente de tripod: C1; -0,70 m - -0,90 m.

Buză de oală cu caneluri pe umăr: C1; -0,70 - -0,90 m.

Fragment de oală-cahă: C1; -0,70 - -0,90 m.

Fragment din fundul unor oale: C1; -0,70 - -0,90 m (Planșa V).

Fragment de perete de oală cu locul de pornire al toartei: C1; -0,70 m - -0,90 m.

Fragmente din lutiuala (lut ars) unor construcții: C1; -0,70 m - -0,90 m; fragmentele conțin fibră vegetală și pietriș; arderea oxidantă nu a cuprins miezul fragmentelor; lățimea fragmentelor păstrate este de 4,4 cm; 1,2 cm; 2,1 cm; 2,5 cm; 4,5 cm; M 9252.

Fragment de țesătură; C2; -0,70 - -0,90 m, M 9223.

SCHELETE UMANE.

M 1 - femeie, aprox. 50 ani, aprox. 1,65 m, C1, -1,60 m.

M 2 - femeie, aprox. 60 ani, aprox. 1,65 m, C1, -1,70 m.

M 3 - (craniu) femeie, aprox. 25 ani, C1, -1,70m.

M 4 - (membre inferioare) femeie, aprox. 60 ani, aprox. -1,60 m, C1, -1,65 m.

M 5 - bărbat, aprox. 50 ani, 1,75-1,80 m, C 2, -1,70 m.

M 6 - (craniu) femeie, 45-50 ani, C2, -1,65 m.

M 7 - bărbat, aprox. 60 ani, aprox. 1,60 m; C 2, -1,60 m.

M 8 - (craniu), femeie, C2, -1,70 m.

M 9 - bărbat, 1,75,-1,80 m; aprox. 55 ani, săpătură mecanică.

M 10 - femeie, apox. 1,70 m, aprox. 50 ani, săpătură mecanică.

M 11 - bărbat, 1,85 – 1,90 m, aprox. 35 ani, în groapa săpată cu excavatorul

(Analize efectuate de biologul Alexandru Dobrescu, expert la Muzeul Național Brukenthal).

Note:

¹ Martin Rill, *Die Zisterzienerabtei in Kerz am Alt im licht neuer Grabungen*, în „Süddeutsche Vierteljahres-Blätter”, 2. 39 (1990), p. 148-152.

² Textul dactilografiat a fost depus la arhivă cu încuviințarea văduvei șefului de șantier Thomas Nögler și după ce l-am anunțat pe Martin Rill, membru al șantierului. În 1985 semnatarul acestor rânduri a participat la săpătura arheologică organizată de Muzeul Brukenthal cu ajutorul elevilor de la Liceul Brukenthal din Sibiu.

³ Claudiu Munteanu, *Several coins from Transylvania*, în „Brukenthal. Acta Musei”, VI.1. 2011, p. 113-115. Monedele au numerele de inventar: A 9744; T 1975; T 1956; T1960; T 1958; T 1957.

⁴ Rill, *op.cit.*, p.115..

⁵ Abația a beneficiat de numeroase studii de specialitate sau broșuri de prezentare cum este: Heidrun Gönig, *Die Zisterzienserabtei von Kerz*, Sibiu, 1998.

⁶ Herman Fabini, *Universul cetăților bisericești din Transilvania*, Sibiu, 2009, p. 183.

LISTA ILUSTRAȚIILOR:

Planșa I. Șantierul arheologic Cârța, 1981-1985. Planul săpăturii arheologice(schiță din arhiva șantierului).

Planșa a II-a. Șantierul arheologic Cârța, 1981-1985. Planul primei biserici(schiță din arhiva șantierului).

Planșa a III-a. Șantierul arheologic Cârța. Planul și rezultatele săpăturilor arheologice din 2009 și 2011.

Planșa a IV-a. Șantierul arheologic Cârța. Săpăturile din 2009, ridicarea topo a construcției de plan pătrat.

Planșa a V-a. Șantierul arheologic Cârța. Săpăturile din 2009, ceramică medievală.

Fig. 1. Șantierul arheologic Cârța, 2009. Vedere generală de la sud a săpăturii arheologice.

Fig. 2. Șantierul arheologic Cârța, 2009. Latura de sud a construcției rectangulare și schelete din cimitirul post medieval.

Fig. 3. Șantierul arheologic Cârța, 2009. Fundația construcției de plan pătrat.

Fig. 4. Cârța, săpături mecanice, 2011. Urmele zidului de închidere a curții mănăstirii la vest.

- Fig. 5. Șantierul arheologic Cârța, 1981-1985. Cheie.
- Fig. 6. Șantierul arheologic Cârța, 1981-1985. Burghiu.
- Fig. 7. Șantierul arheologic Cârța, 1981-1985. Cataramă.
- Fig. 8. Șantierul arheologic Cârța, 1981-1985. Cuțitoaie.
- Fig. 9. Șantierul arheologic Cârța, 1981-1985. Vârf de săgeată.
- Fig. 10. Șantierul arheologic Cârța, 1981-1985. Bolțuri de arbaletă.
- Fig. 11. Șantierul arheologic Cârța, 1981-1985. Inel din argint.
- Fig. 12. Șantierul arheologic Cârța, 1981-1985. *Denarius pro Sclavonia*, 1270 -1272.

ANEXA 1

Muzeul Național Brukenthal
Laboratorul de Restaurare și Conservare

Buletin de analize
Nr.1793 / 30.09. 2009

1. **Obiectul analizat:** Probe de mortare
2. **Provenienta:** Cetății
3. **Analize solicitate de :** arheolog dr. Petre Beșliu - Muzeul de Istorie
4. **Probe prelevate de :** arheolog dr. Petre Beșliu
5. **Obiectul analizei:** determinarea compoziției volumetrice a mortarelor
6. **Analize efectuate de:** ing. Polixenia Popescu, expert investigații fizico-chimice

Rezultatele analizelor:

Proba	Raport aproximativ liant: umplutură
Proba 1. Cârța – Arheologie 1 (15 g)	1 : 2
Proba 2. Cârța – Arheologie 2 (15 g)	1 : 2,7
Proba 3. Racovita (15 g)	1 : 2
Proba 4. Cârța – capela nord, elevație (15 g)	1 : 1,5

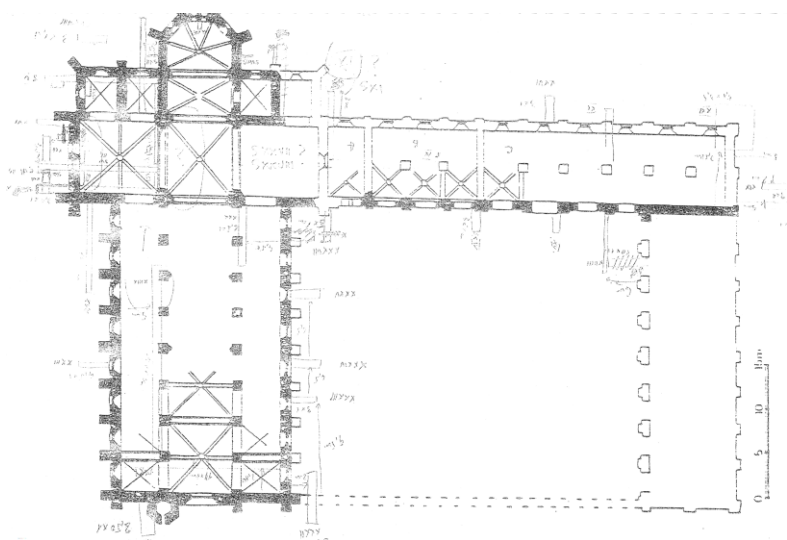
Intocmit,

ANEXA 2

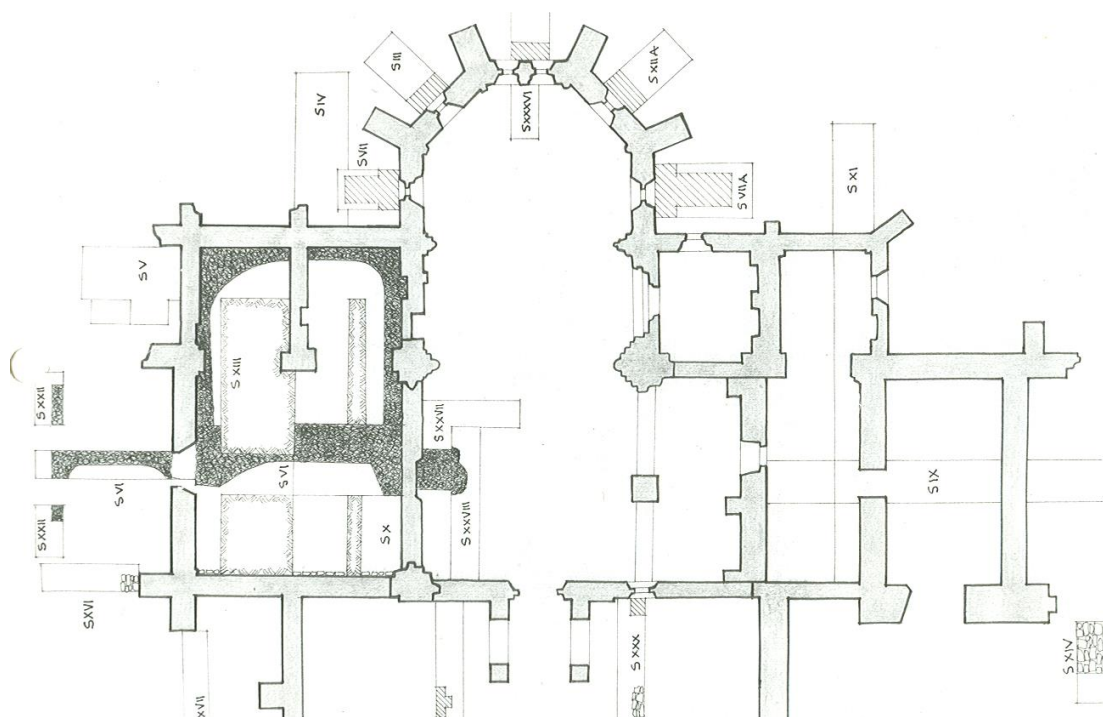
Analiza dendrologică

Probele de lemn ars indică o structură asemănătoare bradului sau molidului. Starea de păstrare nu permite o afirmație sigură.

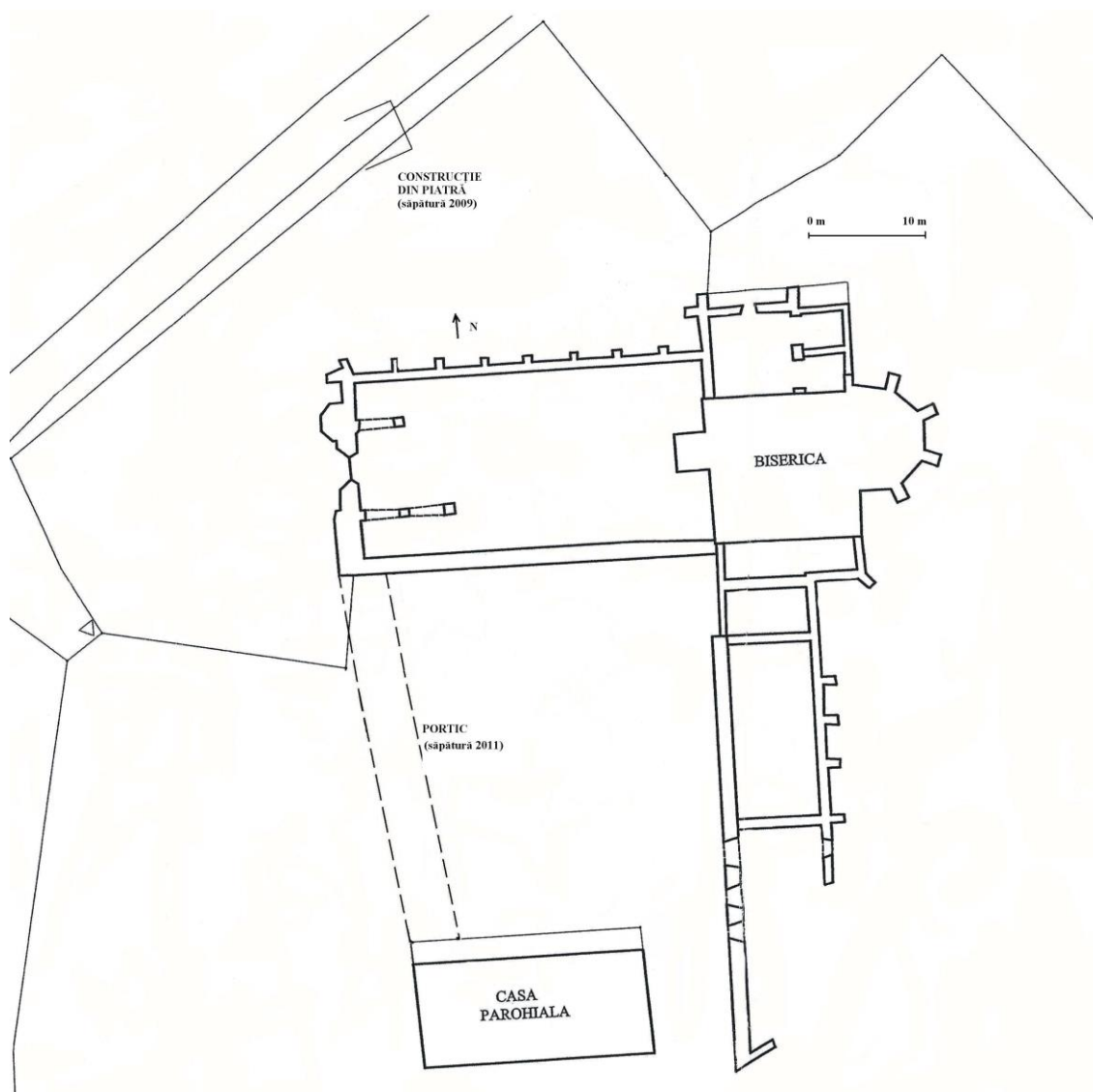
Analiză efectuată de Chirtea Elena, biolog la Muzeul în Aer Liber Astra, Sibiu.

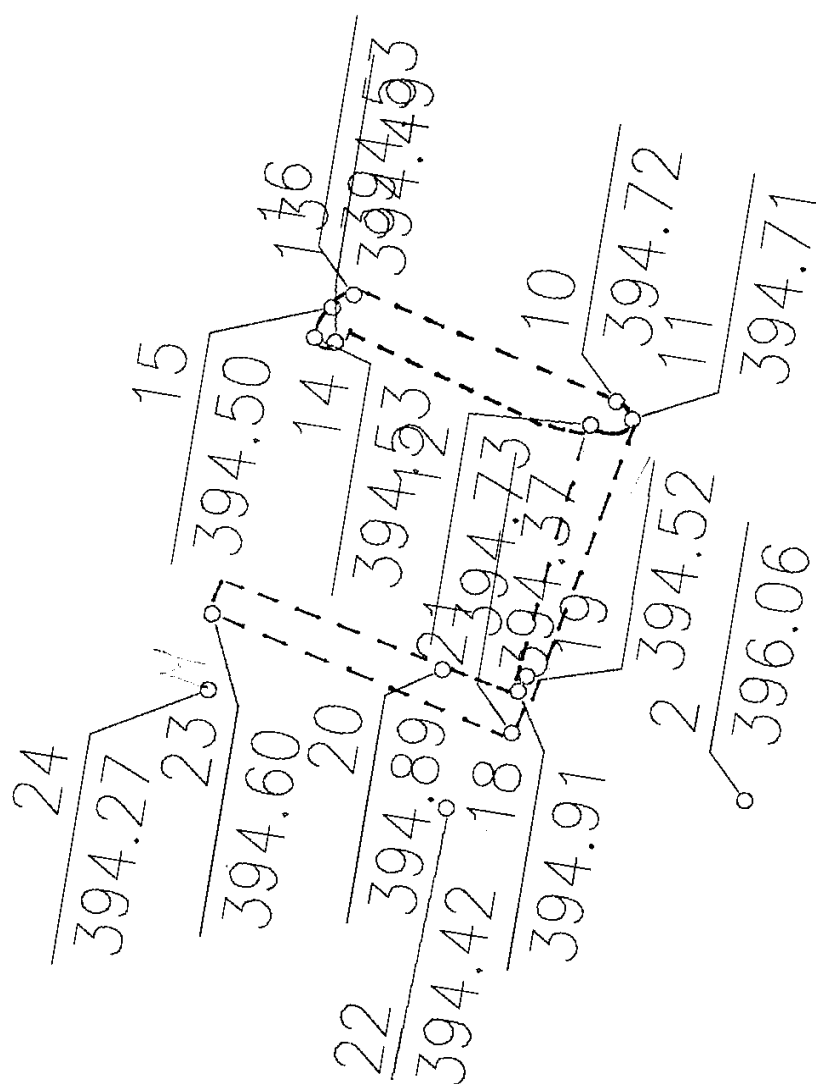
Planșa I

Planșa II

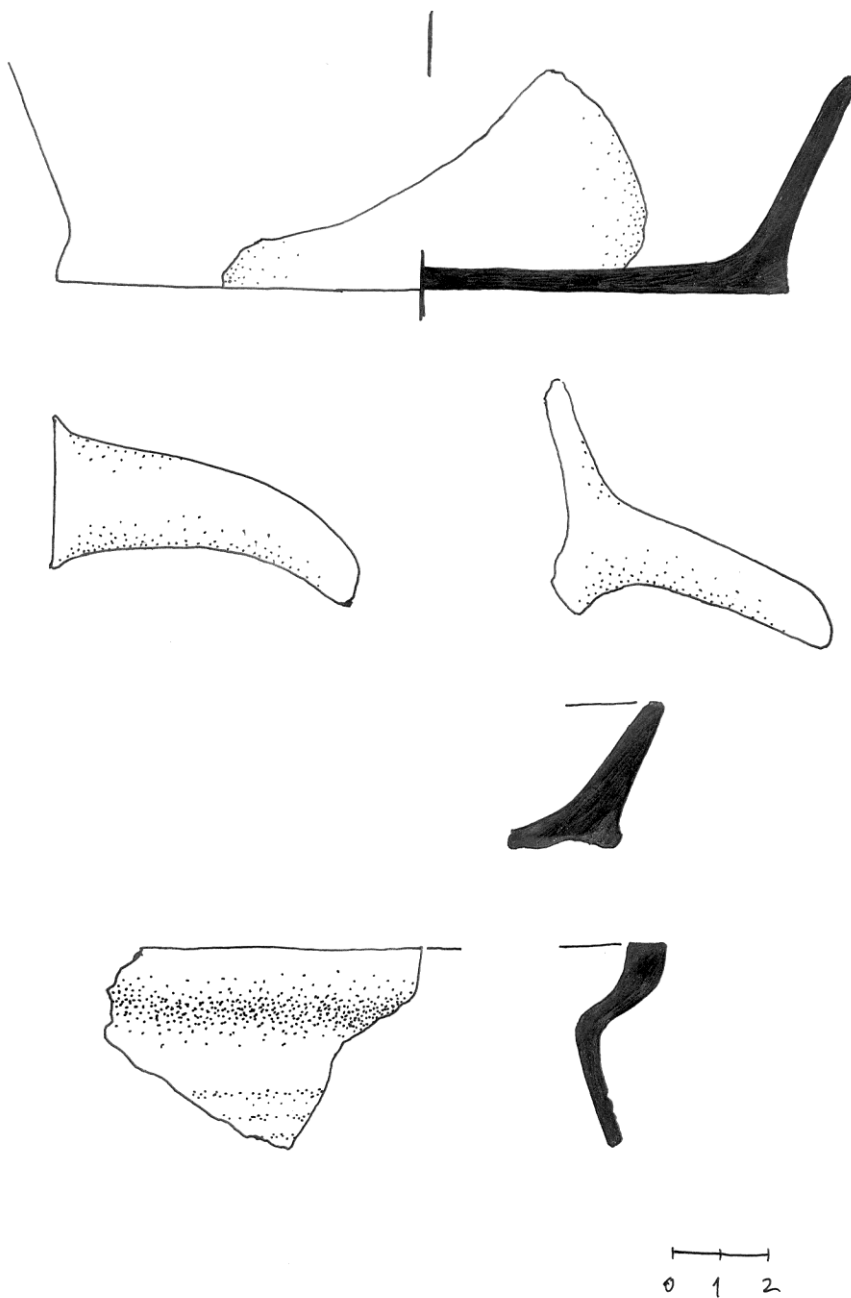

Planșa III

$$\frac{1}{395.42}$$

Planşa IV

Planşa V

Fig. 1

Fig. 2

Fig. 3

Fig. 4

Fig. 5

Fig. 6

Fig. 7

Fig. 8

Fig. 9

Fig. 10

Fig. 11

Fig. 12